

פרשת ויצא: האם מותר לשאת אשה שנייה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מסופר, כיצד עבד יעקב אבינו את לבן ארבע עשרה שנה, בשביל לזכות גם ברחל וגם בלאה. כפי שראינו בעבר (וירא שנה א'), יש מחלוקת בשאלה האם האבות קיימו את כל התורה, אך לשיטות הסוברות שהם אכן קיימו, קשה, כיצד יעקב נשא שתי אחיות דבר האסור על פי התורה?

א. **המהר"ל** (גור אריה מו, י) תירץ, שאפשר שיעקב אבינו פעל על פי רוח הקודש וציווי מיוחד. ב. **הרמב"ן** תירץ (כו, ה), שהאבות אמנם קיימו את כל המצוות, אבל רק בארץ ישראל. כך גם מסביר **הרמב"ן** (מח, ז), את הסיבה שרחל מתה לפני הכניסה לארץ, כדי שיעקב אבינו לא ייכנס לארץ ישראל כאשר הוא נשוי לשתי אחיות (ועיין **ברמב"ן** ביבמות צח ע"א), ובלשונו:

"והנראה אליי מדעת רבותינו, שלמד אברהם אבינו התורה כולה ברוח הקדש, ועסק בה ובטעמי מצותיה וסודותיה, ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה ועושה, ושמירתו אותה היה בארץ בלבד, ויעקב בחוצה לארץ נשא האחיות."

בעקבות יעקב אבינו שנשא שתי נשים, נעסוק השבוע בשאלה, האם מותר בזמנינו לשאת אשה נוספת, שאלת תוקפו ומשמעותו של 'חרם גרשום', ומה הדין במקרים מיוחדים, כמו אדם שאשתו נפגעה בתאונה וכדומה, ואיבדה את שיקול דעתה.

דין הגמרא

רבינו גרשום (חי לפני כאלף שנה), תיקן לא מעט תקנות. הרבה מהן לא ידועות, אך מספר תקנות התפרסמו מאד (כמו האיסור לגרש אשה בעל כורחה). אחת מהתקנות הייתה, שאסור לשאת שתי נשים, ובמידה ואדם יעבור על התקנה, יחרמו אותו. עוד לפני שניגע בעניין החרם יש לבדוק, האם על פי דין הגמרא מותר לשאת שתי נשים:

כפי שכותבת הגמרא (יבמות סה ע"א), כולם מודים שבמידה ואשתו של אדם מסכימה, הוא יכול לשאת אשה נוספת. נחלקו האמוראים מה הדין, כאשר האשה מסרבת שבעלה יתחתן עם אשה נוספת, האם מותר לו בכל זאת לשאת אשה על אשתו. למסקנה לדעת רב אמי הדבר אסור, ואילו לדעת רבא, הוא יכול שלא להתחשב ברצון אשתו, ולשאת אשה נוספת. ובלשון הגמרא: "אמר רבי אמי: כל הנושא אשה על אשתו - יוציא וייתן כתובה. רבא אמר: נושא אדם כמה נשים על אשתו; והוא, דאית ליה למיזינינה (= ובתנאי שהוא יכול לפרנס אותן)."

להלכה פסקו **הרמב"ם** (אישות יד, ג) ו**הרא"ש** (יבמות ו, יז) כדעת רבא, שאדם יכול לשאת אשה נוספת בניגוד לרצון אשתו, וכן פסק **השולחן ערוך** (אבה"ע א, ט) בעקבותיהם. אמנם, כפי שכבר עולה מדברי רבא בגמרא (וכך נפסק להלכה), היתר זה שייך בתנאי שהבעל יכול לפרנס כל אשה כראוי.

חרם דרבינו גרשום

כאמור, לפני כאלף שנים תיקן רבינו גרשום חרם על אדם שיישא שתי נשים. מדוע דווקא באותו הזמן התעורר הצורך לתקן תקנה זו? הפוסקים העלו מספר אפשרויות:

א. כפי שראינו לעיל, הגמרא מתנה את ההיתר לשאת שתי נשים, בכך שאדם יוכל לפרנס כל אשה כראוי. **המהר"ם פדואה** (שו"ת סי' יד) טען, שרבינו גרשום ראה שבעקבות הגלות כאשר אדם נושא שתי נשים ונולדים לו ילדים רבים, הוא לא מסוגל לפרנס אותם כראוי. משום כך תיקן שאדם יוכל לשאת רק אשה אחת.

ב. **הר"ן** טען (שו"ת סי' מח), שנשיאת שתי נשים, עלולה לגרום לצרות ולבעיות (כפי שכבר רומזת התורה), ומשום כך תיקן רבינו גרשום שלא יישאו שתי נשים, וכן כתב **המרדכי** (כתובות רצא). לא זו בלבד, יש הטוענים שרבינו גרשום התעורר לתקן את החרם, בעקבות ניסיון אישי. הם טוענים שרבינו גרשום נשא שתי נשים, ואחת מהן קינאה ברעותה, דבר שגרם לה לנסות להרוג את רבינו גרשום.

התפשטות החרם

א. **רבינו גרשום** חי באזור צרפת, ובעקבות כך החרם התפשט במיוחד אצל האשכנזים, בפרט באזורי צרפת – גרמניה – פולין, ופסקו אותו להלכה **המרדכי**, **הראבי"ה** ו**המהר"ם מרוטנבורג**, כולם מחכמי האשכנזים, עד כדי כך שהרא"ש (מד, ח) כתב, שתקנות רבינו גרשום כאילו ניתנו למשה מסיני.

ב. בניגוד לאשכנזים, אצל הספרדים התקנה לא התפשטה והרבה אנשים נהגו לשאת שתי נשים. כך עולה מדברי **הר"ן** בתשובה (סי' מח), **המהרי"ק** (שורש קא) ועוד, וכך ענה **הרשב"א** (ג, תמו) לשאלה, האם יש מקרים חריגים, שבהם גם רבינו גרשום מודה שאפשר לשאת שתי נשים (ונעסוק בזה בהמשך):

"עיקר תקנתו לא ידעתי, אך מן הדומה הרב לא תיקן בכל מקום... ומכל מקום בין תקן בין לא תקן, אותה תקנה לא פשטה בכל גבולותינו ואף לא בגבולות פרובינצה הסמוכים לצרפת לא שמענו שפשטה, ומעשים במקומנו בתלמידי חכמים ואנשי מעשה שנשאו אשה על נשיהם, ואחרים רבים ולא חשש שום אדם בדבר זה מעולם."

מקור נוסף להקל, הביא **המהרי"ק** בשם **הרשב"א** (שם). הוא כתב, שרבינו גרשום תיקן את התקנה רק עד תחילת האלף החמישי, והזמן הזה כבר חלף. יש שחלקו על דברי המהרי"ק, למשל **הפתחי תשובה** כתב (אבה"ע א, יט), שכל החכמים שדנו בתקנה, וביניהם **הר"ן**, **המהר"ם מרוטנבורג**, **הראבי"ה** ועוד, כלל לא הזכירו את ההיתר שהביא המהרי"ק.

להלכה

המחלוקת בין ראשוני הספרדים לבין הראשונים האשכנזים, התגלגלה עד למחלוקת **השולחן ערוך** (אבה"ע א, י) הספרדי, ו**הרמ"א** האשכנזי (שם). **השולחן ערוך** פסק כדעת חכמי ספרד, שאין מניעה לשאת אשה נוספת, בגלל שהחרם לא פשט בכל הארצות והתקנה תוקנה רק עד סוף האלף החמישי. ואילו **הרמ"א** חלק על דבריו, וסבר שהאיסור נוהג גם בזמן הזה, ובלשונו:

"רבינו גרשום החרים על הנושא על אשתו... ולא פשטה תקנתו בכל הארצות ולא החרים אלא עד סוף האלף החמישי."

הגה (= רמ"א): ומכל מקום בכל מדינות אלו התקנה והמנהג במקומו עומד, ואין נושאים שתי נשים, וכופין בחרמות ונדוין מי שעובר ונושא ב' נשים לגרש אחת מהן. ויש אומרים דבזמן הזה אין לכופ מי שעבר חרם רבינו גרשום (ב"י סי' פ"ז), מאחר שכבר נשלם אלף החמישי, ואין נוהגין כן (= וכן כופים להוציא מי שנשא שתי נשים).

למרות שלדעת הספרדים בזמן הזה אין מניעה לשאת אשה נוספת, למעשה נהגו לא לשאת. הסיבה לכך היא, שהשולחן ערוך פסק את דברי הנימוקי יוסף בשם הריטב"א (יבמות יד ע"ב ד"ה עונה), שבמקום בו נהוג שלא לשאת שתי נשים, בשעה שהבעל נושא את האשה הראשונה, זה נחשב כאילו הוא מתחתן איתה על דעת כך שהוא לא ייקח אשה נוספת (ועיין הערה¹).

בעקבות פסיקת השולחן ערוך והרמ"א, נקבע בחוק הישראלי (סעיף 176 לחוק העונשין), שגבר שנושא אשה נוספת או אשה שמתחתנת עם גבר נוסף, דינם מאסר של חמש שנים. אמנם, כפי שמופיע בהמשך החוק (סעיף 179), במקרים מיוחדים (הנקבעים על פי בית הדין הרבני) התירו לאדם לשאת אשה נוספת כפי שנראה.

מקרים חריגים

גם לדעת רבינו גרשום, שאסר לשאת אשה נוספת יש לדעת כמה מהראשונים מקרים חריגים, שבהם לא תיקן רבינו גרשום את החרם, וחלקם נפסקו ברמ"א להלכה כפי שנראה:

1. **מקום מצווה:** הגמרא במסכת יבמות (עד ע"א) כותבת, שבמידה ואדם נשא אשה עשר שנים והיא לא ילדה - מותר לו לגרש אותה. נחלקו הראשונים האם במקרה כזה מותר לאדם לשאת אשה נוספת כדי לקיים מצוות פרייה ורבייה:

א. **הרשב"א** (ג, תמו) פסק, שאסור לשאת אישה נוספת רק במקום שאין צורך בכך, אבל במקום מצווה - מותר לשאת אשה נוספת. ראייה לכך שרבינו גרשום סייג את תקנתו, הביא הרשב"א מכך שהגמרא כתבה שבמקרים מסוימים חובה על הבעל לגרש את אשתו, וכי ייתכן שבגלל שרבינו גרשום תיקן שאסור לאדם לגרש את אשתו בעל כורחה יתבטל דין הגמרא! אלא וודאי שבחלק מהמקרים (ובניהם מקום מצווה), לא תיקן רבינו גרשום את תקנתו, וכך פסק הריטב"א (יבמות סד ע"א ד"ה אינו), ובלשונו:

"ואף על פי שהחרים רבינו גרשום ז"ל בשיבת כמה חכמים שלא יישא אדם אשה על אשתו בכי הא לא תיקן רבינו ז"ל וכן כתבו רבני צרפת בתשובה²".

ב. לעומת זאת לדעת המרדכי (יבמות נז) **והאור זרוע** (א, תרלח), האיסור קיים גם במקום מצווה, לכן אסור לאדם לקחת אשה נוספת גם אם אין לו ילדים (אלא אם כן יש היתר של מאה רבנים כפי שנראה לקמן). כמו כן, במקום שבו אחד מהאחים נפטר ללא ילדים, ואחיו שכבר נשוי צריך לייבם את אשת הנפטר או לחלוץ לה, פסק המרדכי שהוא חייב דווקא לחלוץ, מכיוון שיש לו כבר אשה.

כיצד נפסק להלכה? קודם כל בפשטות לדעת השולחן ערוך בוודאי שהדבר מותר, כי כפי שראינו לעיל, אין איסור כללי לשיטתו לשאת שתי נשים, אלא רק מנהג, ובוודאי שבמקרים כאלה נהגו לשאת שתי נשים. **הרמ"א** (א, י) הביא את שתי הדעות ולא הכריע, אך **הט"ז** (שם, טז) הביא בשם הדרכי משה, שמכיוון שתוקף התקנה מדרבנן בלבד, אפשר להקל במקום מצווה (ועיין נוב"י אבה"ע ו').

2. **השתטות האשה:** מקרה נוסף בו דנו הפוסקים להקל הוא, שהאשה עברה למשל תאונת דרכים ונפגעה. במקרה זה גם הפוסקים שלעיל אסרו לשאת אשה נוספת במקום מצווה מתירים.

בטעם החילוק בין נשיאת אשה במקום מצווה שיש אוסרים, לאשה שנפגעה שכולם מתירים, כתב **הרדב"ז** (ב, תש), שבמקרה הקודם הבעל והאשה מקיימים יחסי אישות (אלא שלא מביאים ילדים), אך במקרה בו הם לא מקיימים - לא תיקן רבינו גרשום את תקנתו. אמנם, למרות ההיתר, בכל זאת הצריכו חלק מהפוסקים חתימות של מאה רבנים כדי להתיר את הנישואין, וכפי שנראה:

היתר מאה רבנים

בתקנת רבינו גרשום נקבע, שבמידה ובית הדין יראו שיש צורך, יותר לאדם לשאת אשה נוספת על אשתו במידה והוא יאסוף חתימות של מאה רבנים היושבים בשלוש ארצות שונות. כפי שהעיר **הנודע ביהודה** (מהדו"ק ג), אין חובה שאותם הרבנים יהיו רבנים מופלגים, אלא די בכך שהוסמכו להוראה, וכן פסק **החתם סופר** (אבה"ע א, ד).

א. כפי שראינו לעיל, בעיקרון במקרים בו האשה השתטה אין מניעה לשאת אשה נוספת, מכיוון שתקנת רבינו גרשום לא נאמרה במקרים אלו. אמנם, יש חלק מהפוסקים כמו **רבי עקיבא איגר** (ב, מד) שנקטו, שבכל זאת גם במקרים הללו יש לאסוף חתימות של מאה רבנים. בטעם הדבר נימק **הב"ח** (אבה"ע סי' א), שזה בא למנוע מצב בו מזלזלים בחרם ובנשיאת שתי נשים, ובלשונו:

"ומסתמא מה שנמצא בדברי האחרונים שיסכימו בהיתר חרם זה מאה רבנים, כך קיבלו הם מפי בית דין של רבנו גרשום מאור הגולה, שכשיגיע איזה ענין בין איש לאשתו שאין ראוי להחזיק בחרם זה, יהיה מה שיהיה, יתירו את החרם בהסכמת מאה רבנים, כדי שלא יהא דבר קל בעיני הדורות הבאים לישא אשה על אשתו."

ב. **הרמ"א** בדרכי משה (א, י) חלוק על דבריהם וטען, שהצורך במאה חתימות נהג רק עד סוף האלף החמישי, ובזמן הזה אין צורך בהן. כמו כן **המהר"ם פדואה** טען (סי' יג), שהצריכו היתר של מאה רבנים, רק במקום שבו בדרך כלל לא מתירים לשאת אשה נוספת, אבל במקרים שראינו לעיל, מותר גם ללא היתר הרבנים.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

¹ בעקבות תשובת הרא"ש (מג, ז), חלק מהספרדים נוהגים להישבע מתחת החופה שלא יישאו אשה נוספת, וכך פסקו **הרב עובדיה** (יביע אומר אבה"ע ז, ב) **והרב אליהו** (שו"ת הרב הראשי), שכתבו שהמנהג להישבע מתחת לחופה נהג כבר בימי המבי"ט. יש שערערו על השבועה מכמה סיבות, החשש שמא החתן לא יעמוד בהתחייבות (מכיוון שהוא נשבע על כל הכתובה, כולל לפרנס וכו'), נוסח השבועה ועוד (עיין משנת אישות פ"ה).

² בדומה לכך אפשר למצוא **בתרומת הדשן** (רנו והביאו הרמ"א). אחת מתקנות רבינו גרשום הייתה, שלא לגרש אשה בעל כרחו. אמנם, במקרה שאשת איש ברחו לבין הגויים ומזנה איתם, כתב תרומת הדשן, שאפשר לתת לה גט בעל כרחו, כדי להציל אותה לפחות מאיסור אשת איש.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com